

НАУКОВІ ЗДОБУТКИ УЖГОРОДСЬКОЇ
ДІАЛЕКТОЛОГІЧНОЇ ШКОЛИ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (52)

УДК 811.161,2'282.2(477.87)

DOI: 10.24144/2663-6840/2024.2(52).166–172

Сабадош І., Миголінець О. Наукові здобутки Ужгородської діалектологічної школи; кількість бібліографічних джерел – 25; мова українська.

Анотація. Закарпатський діалект здавна привертає увагу науковців. У статті згадуються перші дослідники цього говору, серед яких М. Лучкай, І. Бережанин (Фогорашій), Ю. Венелін-Гуца, Я. Головацький, А. Семенович, Л. Чопей, В. Гнатюк, І. Панькевич та інші вчені XIX – I пол. XX ст. У своїх працях вони звертали увагу на деякі особливості цього діалекту в галузі фонетики, граматики, частково лексики.

Значний внесок у цю справу зробили науковці кафедри української мови Ужгородського державного (тепер національного) університету, діалектологічні дослідження яких були скеровані у двох основних напрямках: 1) поглиблене вивчення фонетичної та граматичної систем говорів окремих регіонів; 2) лексикологічні і фразеологічні студії.

Засновниками Ужгородської діалектологічної школи, добре знаної не тільки в Україні, але й далеко за її межами, стали С. Бевзенко та Й. Дзєндзелівський.

Розгортаються дослідження закарпатських говірок у галузі лексики (Й. Дзєндзелівський, П. Лизанець, І. Сабадош, І. Філак, О. Миголінець, Е. Гоца, Г. Гецько, Г. Шкурко), ономастики (К. Галас, П. Чучка, М. Сюсько, В. Баньої), фраземіки (В. Лавер), словотвору (В. Німчук, О. Пискач (Брошняк), О. Харківська), синтаксису (В. Добош), лінгвогеографії (атласи Й. Дзєндзелівського, П. Лизанця, І. Сабадоша), лексикографії (М. Грицак, І. Сабадош) тощо. Чекають на публікацію більша частина словника закарпатських говірок М. Грицака, історично-етимологічний «Словник топонімів і мікротопонімів Закарпаття» К. Галаса та словник антропонімів Закарпаття П. Чучки. У статті приділено увагу й частині мовознавців Ужгородської діалектологічної школи, які досліджували інші українські говори.

Також згадуються й періодичні видання Ужгородського національного університету, в яких публікуються дослідження, присвячені закарпатським та іншим українським карпатським говіркам, зокрема «Діалектологічний збірник» (1955), «Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія» (виходить із 1995 р.), «Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства» (1999–2019. Вип.1–24).

Ключові слова: Ужгородська діалектологічна школа, закарпатські говірки, лексика, ономастика, словотвір, лінгвогеографія, лексикографія.

Формулювання проблеми. Українські закарпатські говірки належать до говірок давньої формації, зберігають реліктові явища, архаїчні риси, але водночас містять і нові нашарування, зумовлені їхнім географічним розташуванням та іншими позалінгвальними факторами. Тому всебічне вивчення закарпатських говірок має важливе наукове значення. У цьому плані вагомими є досягнення представників Ужгородської діалектологічної школи, праці яких заслуговують на особливу увагу.

Аналіз досліджень. Стан і завдання дослідження закарпатських говірок вже були предметом наукових зацікавлень С. Бевзенка, Й. Дзєндзелівського, П. Чучки, П. Лизанця, В. Добоша, І. Сабадоша та інших мовознавців. Проте в опублікованих до сьогодні працях не було представлено повної інформації про наукові здобутки мовознавців Ужгородської діалектологічної школи. Ця інформація подається в нашій статті вперше.

Мета статті – проаналізувати наукові здобутки мовознавців Ужгородської діалектологічної школи й окреслити деякі перспективи щодо подальшого дослідження лексики, фонетики, граматики закарпатських говорів.

Методи та методика дослідження. Основний метод – описовий. Він реалізований у процесі класифікації матеріалу та його інтерпретації за мотиваційними зв'язками.

Виклад основного матеріалу. Карпатські діалекти належать до старожитніх говорів української мови, а тому всебічне вивчення їх має надзвичайно важливе значення для науки. Закарпатський діалект, який входить до групи карпатських, здавна привертає увагу науковців. До його перших дослідників належать М. Лучкай, І. Бережанин (Фогорашій), Ю. Венелін-Гуца, Я. Головацький, А. Семенович, Л. Чопей та інші вчені XIX ст., у працях яких звертається увага на деякі особливості цього діалекту в галузі фонетики, граматики, частково лексики. Більш ґрунтовні наукові спостереження здійснили І. Верхратський [Верхратський 1899], В. Гнатюк [Гнатюк 1900; Гнатюк 1897–1911] та І. Панькевич [Панькевич 1938]. Вони спиралися на значний фактичний матеріал, зібраний у живих закарпатських говірках. Багато зробив у галузі закарпатської історичної діалектології Л. Деже, який подав докладний опис мови закарпатських пам'яток від середини XVI до XVIII ст. включно. Відомою є його книга «Очерки по истории закарпатских говоров» (1967).

Значний внесок у цю справу зробили науковці кафедри української мови Ужгородського державного (тепер національного) університету. Діалектологічні дослідження вчених УЖДУ були скеровані у двох основних напрямках: 1) поглиблене вивчення фонетичної та граматичної систем говорів окремих

регіонів; 2) лексикологічні та фразеологічні студії.

Кілька статей про ці говори написав перший завідувач кафедри І. Чередниченко. Згодом діалектологічні дослідження поглиблюються і організовуються в ширших масштабах С. Бевзенком та Й. Дзензелівським. 1955 року С. Бевзенко опублікував програмну статтю «Завдання вивчення українських говорів Закарпаття» [Бевзенко 1955].

Саме ці вчені створили в Ужгородському університеті діалектологічну школу, добре знану не тільки в Україні, але й далеко за її межами. Про їхній авторитет серед українських учених свідчить і той факт, що програма з української діалектології для філологічних факультетів, укладена ними понад 50 років тому, чинна й донині. Вони ж створили і дуже вдалі навчальні посібники з цієї дисципліни для вищої школи. А під керівництвом Й. Дзензелівського захистили свої кандидатські дисертації понад 20 науковців. Як аспірант С. Бевзенка з цієї школи вийшов і визначний український мовознавець, член-кореспондент НАН України, колишній директор академічного Інституту української мови В. Німчук.

Першим помітним внеском кафедри в дослідження говорів Закарпаття був виданий у 1955 році «Діалектологічний збірник». Отже, в полі зору більшості членів кафедри української мови була діалектологія, зокрема вивчення закарпатських говірок.

Зважаючи на досягнення попередників у дослідженні переважно фонетики та морфології, діалектологи Ужгородського університету сконцентрували свої зусилля в напрямі поглибленого вивчення фонетики і морфології українських закарпатських говірок і ґрунтового студіювання синтаксису, словотвору, лексики, фразеології цього ареалу. Дослідивши фонетичні й граматичні особливості говірок різних частин Закарпаття, захистили кандидатські дисертації В. Добош («Південнокарпатські українські говірки долини річки Тур'ї», 1955), П. Чучка («Українські говірки околиці Ужгорода», 1958), П. Лизанець («Українські південнокарпатські говірки Затися Виноградівського району Закарпатської області», 1959), В. Орос («Українські говірки Хустського району Закарпатської області Української РСР в їх зв'язках з іншими говорами української мови», 1961), В. Лавер («Система дієслова в говірках Закарпатської області УРСР», 1969), М. Сюсько («Система іменних частин мови українських говірок Закарпатської області», 1969), Ю. Юсип («Структура онома топів і їх похідних в українських говорах району Карпат», 1989).

Кафедра української мови в кінці 50-их років ХХ ст. задумала підготувати діалектологічний атлас закарпатських говірок, присвячений фонетиці, морфології, синтаксису та словотвору. З цією метою С. Бевзенко, Й. Дзензелівський і П. Чучка підготували й опублікували програму для збирання матеріалів до цього атласу, яка містила 1173 питання. Матеріали певною мірою були зібрані, проте створити атлас не вдалося. Завдання це актуальне до сьогодні.

1978 р. захистив докторську дисертацію «Синтаксис південнокарпатських говорів україн-

ської мови» В. Добош. Це була перша і поки що єдина в українській діалектології ґрунтова розвідка, що стосується синтаксичної будови діалектного мовлення з досить значної території.

У галузі словотвору захистили кандидатські дисертації В. Німчук («Словотвір іменних частин мов у закарпатських верхньонадборжавських говірках», 1962), О. Пискач (Брошняк) («Прислівники в українських говірках Закарпаття», 1996), О. Харківська («Суфіксальний словотвір апелативних іменників в українських говорах Закарпаття», 2015). Питання творення діалектної лексики розглядаються також у працях інших мовознавців, що вивчали різні тематичні групи лексики закарпатського діалекту. Так, лексиці цього діалекту присвячені докторські дисертації «Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР» Й. Дзензелівського (1961) та «Українсько-угорські міжмовні контакти (мадаризми в українській мові)» П. Лизанця (1971), а також кандидатські дисертації І. Сабадоша («Лексика лісосплаву українських говорів району Карпат», 1974), О. Миголинець («Ботанічна лексика українських говорів Закарпатської області», 1996), І. Філак («Ентомологічна лексика українських говорів району Карпат», 1997), Е. Гоци («Назви їжі й кухонного начиння в українських карпатських говорах», 2001), Г. Гецько («Мисливська лексика в українських говірках Закарпаття», 2012), Г. Шкурко («Назви, пов'язані з традиційними видами транспорту та комунікаціями, в українських говорах Закарпаття», 2021). Ткацьку лексику Тернопільщини проаналізувала Н. Венжинович («Лексика народних промислів (ткацтво) говорів Тернопільщини», 1998).

Й. Дзензелівський дослідив цілу низку тематичних груп лексики закарпатських говірок, зокрема сільськогосподарську, млинарську, ткацьку, ентомологічну, чабанську, вівчарську, назви молочних і немолочних продуктів, спорідненості і своєцтва, народної метрології, сільськогосподарських знарядь тощо. Низку статей про побутову лексику опублікувала Т. Піцура [див.: Закарпатський діалект 2009, с. 94–95].

1986 року І. Сабадош захистив докторську дисертацію «Формування української ботанічної номенклатури». Це була перша спроба узагальнювальної праці з лексики флори української мови. Вперше на значному фактичному матеріалі простежується історія макросемантичної групи українських назв рослин від найдавніших часів і до наших днів. На основі цього дослідження побачила світ монографія «Формування української ботанічної номенклатури» (1996). У наступні роки професор продовжує працювати над цією лексикою, і як результат його плідних зусиль є вихід ще кількох монографій («Історія української ботанічної лексики ХІХ початку – ХХ ст.» [Сабадош 2014], «Українські назви рослин: Історія, етимологія. Монографія» [Сабадош 2019]). Важливим у науковому доробку вченого є збірник праць «Українська лексика в просторі і часі» [Сабадош 2015]. У книзі зібрано праці автора, які були опубліковані раніше в різних містах України та за

її межами, тому більшість із них малодоступна широкому загалу. Саме І. Сабадош є послідовником закарпатської діалектологічної школи, під його вдалим керівництвом захистили свої кандидатські дисертації 5 науковців (О. Миголинець, Е. Гоца, О. Негер, О. Харківська, Г. Шкурко).

Видано й кілька монографій, в основу яких лягли матеріали кандидатських дисертацій (Лизанець П. «Українські південнокарпатські говірки Закарпатської області» [Лизанець 2008]; Гоца Е. «Назви їжі й кухонного начиння в українських карпатських говорах» [Гоца 2010]; Юсип-Якимович Ю. «Ономатопоетика українських говорів Карпат: семантична, фонетична, словотвірна структура та похідність ономатопів» [Юсип-Якимович 2007]. 1982 р. вийшов збірник наукових праць членів кафедри української мови «Дослідження лексики та фразеології говорів Українських Карпат». Укладений бібліографічний покажчик «Закарпатський діалект» (упор. І. Сабадош, О. Миголинець, О. Пискач [Закарпатський діалект 2009]. О. Миголинець та О. Пискач підготували й видали книгу «Українські закарпатські говірки» [Українські закарпатські говірки 2004].

Розгортаються дослідження закарпатських говірок з ономастики. Захистив кандидатську дисертацію «Топоніміка Закарпатської області (назви населених пунктів)» К. Галас (1960), а також захищено дві докторські дисертації: «Антропонімія Закарпаття» (П. Чучка, 1970) і «Сучасна народна зоонімія (зоонімікон українців району Карпат)» (М. Сюсько, 1991). Кілька статей на цю тему опублікували Й. Дзензелівський, В. Добош, П. Лизанець та ін. В. Баньої 2009 року захистила кандидатську дисертацію «Мікротопонімія басейну річки Ужа (на матеріалі українських говірок Закарпаття)».

Фраземіка не тільки закарпатських говірок, але усього карпатського регіону, як, зрештою, і більшої частини української діалектної території, довгий час залишалася поза увагою діалектологів, якщо не зважати на невеличкі спостереження на цю тему. І ось 1992 року тривала праця в цій галузі В. Лавера увінчалася захистом докторської дисертації «Фраземіка українських діалектів карпатського регіону». Це перша праця такого рівня в українській діалектології.

Значних успіхів ужгородські діалектологи здобули в новітній мовознавчій галузі – лінгвогеографії. У числі перших в Україні лінгвістичних атласів виходять друком дві частини «Лінгвістичного атласу українських народних говорів Закарпатської області УРСР» Й. Дзензелівського (1958, 1960; третя, остання частина вийшла в світ тільки 1993 року) [Дзензелівський 1958–1993]. Протягом 1970–1976 рр. надрукований у трьох частинах «Атлас лексичних мадяризмів у закарпатських говорах» П. Лизанця [Лизанець 1976]. Побачив світ «Атлас ботанічної лексики української мови» І. Сабадоша [Сабадош 1999]. Різного обсягу (від кількох десятків до понад сотню лінгвістичних карт) додано до кандидатських дисертацій І. Сабадоша, Й. Пуїа, О. Миголинець, Е. Гоци, О. Харківської, Г. Шкур-

ко, докторської дисертації В. Лавера та ін., які би було дуже корисно опублікувати. Діалектологи кафедри української мови та інших кафедр філологічного факультету УжНУ брали активну участь у збиранні матеріалів у закарпатських говірках до інших лінгвістичних атласів – багатотомних «Атласу української мови», «Загальнослов'янського лінгвістичного атласу», «Загальнокарпатського діалектологічного атласу», а також у підготовці лінгвістичних карт до останніх двох атласів. Зараз іде збирання матеріалів за програмою, укладеною Й. Дзензелівським (1-е вид. 1984; 2-е вид. 1987) для майбутнього багатотомного національного «Лексичного атласу української мови».

До 1945 року лексика закарпатського діалекту практично майже не досліджувалася, але було надруковано кілька діалектних словничків – А. Семеновича (1883), Г. Де Воллана (1885), В. Гнатюка (1898), І. Верхратського (1899), В. Владикова (1926), К. Гордієнка (1933–1934) та ін. Це були невеликі (від кількох сотень до 2500 реєстрових слів), переважно як додатки до інших праць. Чималу кількість закарпатських діалектизмів містив «Русько-мадярський словарь» Л. Чопея (1883). У міжвоєнний період розпочав підготовку словника закарпатських говірок І. Панькевич (1887–1958), довівши його реєстр уже в післявоєнний період до 60 тис. слів. Після його смерті над словником працювали О. Зілинський, А. Куримський. На жаль, цей словник залишився в рукописі (у вигляді картотеки).

З метою створення зведеного словника українських говорів при кафедрі в 1967 року було сформовано словникову групу (керівник – Й. Дзензелівський). Над укладанням багатотомного Словника закарпатських українських говорів понад 50 років працював доцент кафедри М. Грицак. У словнику понад 300 тисяч слів. Він належить до повних, тобто в яких поряд із діалектними подаються й загальнонародні українські слова, що вживаються також у говірках Закарпаття. Словник М. Грицака в рукописі (більша частина у вигляді картотеки) зараз зберігається в Інституті української мови НАН України. Проте нещодавно світ побачив перший випуск «Матеріалів до словника українських говірок Закарпатської області» (на літери А–Б) М. Грицака [Грицак 2017], створений на підставі лексикографічно опрацьованої М. Грицаком частини словника та рукописної картотеки матеріалів. Ця праця репрезентує стан закарпатських говірок 20–70-х років ХХ ст.

2000-ні роки також увінчалися успіхом у галузі діалектної лексикографії. Так, побачили світ два видання «Словника закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району» І. Сабадоша [Сабадош 2008, 2021]. Реєстр словника налічує близько 16 тис. слів (у першому виданні) і 22,2 тис. слів (у другому виданні), записаних автором у рідній йому говірці. У цілій низці словникових статей представлені анатомічні, ботанічні, ентомологічні, етнографічні, зоологічні, метеорологічні та інші назви. Широко представлена у словнику і лексика ремесел – будівельної, кравецької, столярної, швейної справ, а також лексика лісорубська, мисливська,

млинарська, рибальська, сільського господарства, ткацька та ін.

У рукописі лежать великий (понад 5000 сторінок машинопису) історично-етимологічний «Словник топонімів і мікротопонімів Закарпаття», укладений К. Галасом, який охоплює майже всі письмово зафіксовані топоніми краю, та словник антропонімів Закарпаття П. Чучки.

Питання творення діалектної лексики розглядаються також у працях інших мовознавців, що вивчали різні тематичні групи лексики закарпатського діалекту.

Захищено ряд кандидатських дисертацій, присвячених українським карпатським говорам: «Угорські запозичення в марамороському українському діалекті Закарпатської області» (О. Мокань, 1966), «Лексика народної медицини українських говорів Прикарпаття» (Я. Вакалюк, 1974), «Система форм займенників у західних говорах УРСР» (М. Онишкевич, 1975), «Побутова лексика українських говорів Східної Словаччини» (З. Ганудель, 1980), «Скотарська лексика українських говорів Карпат» (Й. Пуїо, 1981) та ін.

Деяка частина мовознавців Ужгородської діалектологічної школи, які є учнями Й. Дзендзелівського, досліджували інші українські говори: «Найменування фауни в лексико-фразеологічних одиницях української мови (Назви птахів)» (А. Богущька, 1985), «Морфологічна структура східно-степових говорів України» (З. Омельченко, 1985), «Мисливська лексика західнополіських говорів» (Г. Аркушин, 1986), «Гончарна лексика в говорах української мови» (Л. Спанатій, 1997), «Прислівники відзайменникового походження в західнополіських говірках» (Ю. Громик, 1999). Також Г. Аркушин є останнім учнем Й. Дзендзелівського, який під його вдалим керівництвом написав і захистив докторську дисертацію «Іменний словотвір західнополіського говору» та здобув науковий ступінь доктора філологічних наук (2005).

Переконливими є також узагальнення наших діалектологів щодо впливу на закарпатські говірки української літературної мови. Цій проблемі присвячені статті Й. Дзендзелівського [Дзендзелівський 1965; 1968 та ін.], В. Добоша [Добош 1993 та ін.], П. Лизанця [Лизанець 1997], П. Чучки [Чучка 1993] та інші.

Ґрунтовністю відзначаються дослідження наших діалектологів щодо генези закарпатського говору, зокрема висновок Й. Дзендзелівського про те, що цей діалект не окрема мова окремого народу, як заявляють ідеологи політичного русинства, русофільства, а діалект української мови. На підставі величезної кількості мовних фактів він цілком переконливо стверджує, що «немає ні одного специфічного ні фонетичного, ні граматичного мовного явища, яке б покривало увесь чи переважну частину ареалу закарпатських говорів і не продовжувалося б в інших українських діалектах» [Дзендзелівський 1993, с. 195], «що і закарпатські, і лемківські, як і всі говори південно-західного українського наріччя, в усьому основному, істотному, що скла-

дає характерні риси мовної структури порівняно із подібними структурами інших слов'янських мов, від найдавніших часів і по сьогодні розвивалися в одному загальному напрямі з усіма іншими українськими говорами» [там само, с. 185].

Важливо, що закарпатські говірки докладно представлено не лише в численних описових працях, регіональних лінгвістичних атласах, окремих словниках, а й у національному тритомному «Атласі української мови» та багатомовних атласах – «Загальнослов'янському лінгвістичному атласі», «Загальнокарпатському діалектологічному атласі» та ін.

Зараз колектив кафедри української мови працює над втіленням в життя мрії Василя Німчука – «Матеріалами словника закарпатської говірки с. Довге», картотека якого, згідно з його заповітом, зберігається на кафедрі української мови філологічного факультету Ужгородського національного університету. Матеріали словника походять здебільшого з рідного села автора, проте трапляється й матеріал із навколишніх сіл. В. Німчук мав на меті подати повний діалектний словник, у якому була б зібрана вся лексика й фразеологія носіїв рідного села.

Крім того, кафедра української мови провела такі міжнародні наукові конференції: «Українська діалектна лексика як об'єкт словникарства та лінгвогеографії», присвячена 100-річчю від дня народження М. Грицака (доповіді надруковані в науковому збірнику «Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства». 2008. Вип. 12), «Ареалогія й ономастика» (13–14 жовтня 2016 р.; доповіді опубліковані в тому самому науковому збірнику. 2016. Вип. 21), «Стан і перспективи сучасної української діалектології» (до 100-річчя з дня народження проф. Й. Дзендзелівського) (16 вересня 2021 р.; доповіді надруковані в збірнику «Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія». 2021. Вип. 2 (46), «Подвижник української науки зі Срібної землі» (до 90-ліття з дня народження члена-кореспондента НАН України, доктора філологічних наук, професора Василя Німчука (4–5 жовтня 2023 р.; доповіді надруковані в збірнику «Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія». 2023. Вип. 2 (50); XIX Всеукраїнська конференція з міжнародною участю», присвячена 100-річчю з дня народження К. Галаса (8–9 квітня 2021; доповіді надруковані в збірнику «Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія». 2021. Вип. 1 (45).

Науковці кафедри досліджують діалектне мовлення у руслі кафедральних комплексних наукових тем: «Українські карпатські говори у взаємозв'язках із літературною мовою та іншими мовами й діалектами» (наук. кер. проф. І. Сабадош, 2015–2018 рр.), «Лексико-семантичні, граматичні, фонетичні та інші особливості закарпатського говору в порівнянні з українською літературною мовою та іншими говорами» (наук. кер. проф. І. Сабадош, 2019–2023 рр.), «Актуальні проблеми сучасних наукових досліджень у галузі діалектології, ономастики, фразеології, граматики та лінгвістики тексту» (наук. кер. проф. Н. Венжинович, 2023–2028 рр.).

У 1995 році започатковано збірники «Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Філологія», а в 1999 році – «Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства» (Вип. 1–24, виходив до 2019 року), в яких публікуються дослідження, присвячені закарпатським та іншим укра-

їнським карпатським говіркам.

Українські мовознавці, серед яких переважна частина – науковці УжНУ, провели значну роботу і продовжують працювати над вивченням народно-розмовної мови Закарпаття, чим істотно збагатили й україністику, й славістику загалом.

Література

1. Бевзенко С.П. Завдання вивчення українських говорів Закарпаття. *Наукові записки Ужгородського університету*. Львів: ЛДУ, 1955. Т. 14. Діалектологічний збірник. С. 3–6.
2. Верхратський І. Знадоба до пізнання угорсько-руських говорів: (Ч. I: Говори з наголосом джимим). *Записки НТШ*. Львів, 1899. Т. XXVII. С. 1–68; Т. XXVIII. С. 69–94; Т. XXIX. С. 95–200; Т. XXX. С. 201–276 (Словарець).
3. Гнатюк В. Етнографічні матеріали з Угорської Русі. *Етнографічний збірник НТШ*. Львів, 1897–1911. Т. 3, 4, 9.
4. Гнатюк В. Русини Пряшівської єпархії і їх говори. *Записки НТШ*. Львів, 1900. Т. 35–36. С. 1–70.
5. Грицак М.А. Матеріали до Словника українських говірок Закарпатської області. Вип. 1 (А-Б) / за ред. П.Ю. Гриценка. Київ, 2017. 380 с.
6. Гоца Е.Д. Назви їжі й кухонного начиння в українських карпатських говорах. Монографія. Ужгород: Гражда, 2010. 358 с.
7. Дзендзелівський Й.О. Вплив українського літературного мовлення на закарпатські говори після возз'єднання. *Республіканська наукова конференція, присвячена вивченню українського усного літературного побутового мовлення*: тези доп. Київ, 1968. С. 25–26.
8. Дзендзелівський Й.О. Генетична спільність закарпатських говорів з говорами південно-західного наріччя та іншими українськими діалектами. *Українські Карпати: Матер. міжнар. конф. "Українські Карпати: етнос, історія, культура"*. Ужгород, 1993. С. 184–197.
9. Дзендзелівський Й.О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР (України): Лексика. Ужгород, 1958–1993. Ч. I–III.
10. Дзендзелівський Й.О. Програма для збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови. 2-ге вид. Київ, 1987. 300 с.
11. Дзендзелівський Й.О. Процес засвоєння єдиних літературних норм української мови в усній практиці населення Закарпатської області УРСР. *Закономірності розвитку українського усного літературного мовлення*: 36. статей. Київ, 1965. С. 252–281.
12. Добош В.І. Проблеми правописної нормалізації назв населених пунктів Закарпаття. *Українська мова на Закарпатті у минулому і сьогодні*: Матер. наук.-практ. конф. Ужгород, 1993. С. 156–163.
13. Закарпатський діалект: Бібліографічний покажчик / укл.: І.В. Сабадош, О.Ф. Миголинець, О.Д. Пискач. Ужгород: Говерла, 2009. 136 с.
14. Лизанець П.М. Атлас лексичних мадяризмів та їх відповідників в українських говорах Закарпатської області УРСР. Ужгород, 1976. 327 с.
15. Лизанець П.М. Питання про відновлення історичних назв населених пунктів Закарпаття та принципи їх написання. *Матеріали науково-практичної конференції "Державне регулювання міжетнічних відносин в Закарпатті"*. Ужгород, 1997. С. 102–109.
16. Лизанець П.М. Українські південнокарпатські говірки Затися Виноградівського району Закарпатської області. Ужгород: Карпати, 2008. 440 с.
17. Панькевич І. Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей. З приложенням 5 діалектологічних мап. Ч. I: Звучня і морфологія. Прага, 1938. 549 с.
18. Сабадош І.В. Атлас ботанічної лексики української мови. Ужгород, 1999. 104 с.
19. Сабадош І.В. Історія української ботанічної лексики (XIX – початок XX ст.). Ужгород, 2014. 600 с.
20. Сабадош І. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. Ужгород: Ліра, 2008. 480 с.; 2-е вид., змінене і доп. Ужгород, 2021. 598 с.
21. Сабадош І.В. Українська лексика в просторі і часі. Ужгород, 2015. 688 с.
22. Сабадош І.В. Українські назви рослин: Історія, етимологія. Монографія. Ужгород, 2019. 1032 с.
23. Українські закарпатські говірки: Тексти / упор. та передм. О.Ф. Миголинець, О.Д. Пискач. Ужгород: Ліра, 2004. 400 с.
24. Чучка П.П. Українська мова на Закарпатті. *Українські Карпати*. Ужгород, 1993. С. 609–611.
25. Юсип-Якимович Ю.В. Ономатопоетика українських говорів Карпат: семантична, фонетична, словотвірна структура та похідність ономапоів. Монографія. Ужгород, 2007. 268 с.

References

1. Bevzenko S.P. (1955) Zavadannia vyvchennia ukrainykh hovoriv Zakarpattia [The Task of Studying the Ukrainian Dialects of Transcarpathia]. *Naukovi zapysky Uzhhorodskoho universytetu*. Lviv: LDU. T. 14. Dialektolohichniy zbirnyk. S. 3–6 [in Ukrainian].

2. Verkhratskyi I. (1899) Znadoby do piznannia uhorsko-ruskykh hovoriv [The Need to Learn Hungarian-Russian Dialects]. (Ch. I: Hovory z naholosom dvyzhymym). *Zapysky NTSh*. Lviv. T. XXVII. S. 1–68; T. XXVIII. S. 69–94; T. XXIX. S. 95–200; T. XXVII. S. 201–276 (Slovarets) [in Ukrainian].
3. Hnatiuk V. (1897–1900) Etnohrafichni materialy z Uhorskoj Rusi [Ethnographic Materials from Hungarian Rus]. *Etnohrafichniy zbirnyk NTSh*. Lviv. T. 3, 4, 9 [in Ukrainian].
4. Hnatiuk V. (1900) Rusyny Priashivskoi yeparkhii i yikh hovory [Rusyns of the Diocese of Presov and Their Dialects]. *Zapysky NTSh*. Lviv. T. 35–36. S. 1–70 [in Ukrainian].
5. Hrytsak M.A. (2017) Materialy do Slovnika ukrainskykh hovirok Zakarpatskoi oblasti [Materials for the Dictionary of Ukrainian Dialects of the Transcarpathian Region]. Vyp. 1 (A-B) / za red. P.Yu. Hrytsenka. Kyiv. 380 s [in Ukrainian].
6. Gotsa E.D. (2010) Nazvy yizhi y kukhonnoho nachynnna v ukrainskykh karpatskykh hovorakh [Names of Food and Kitchen Utensils in Ukrainian Carpathian Dialects]. Monohrafiia. Uzhhorod: Grazhda. 358 s. [in Ukrainian].
7. Dzendzelivskiy Yo.O. (1968) Vplyv ukrainskoho literaturnoho movlennia na zakarpatski hovory pislia vozziednannia [The Influence of Ukrainian Literary Speech on Transcarpathian Dialects after Reunification]. *Respublikanska naukova konferentsiia, prysviachena vyvchenniu ukrainskoho usnogo literaturnoho pobutovoho movlennia: Tezy dop.* Kyiv. S. 25–2 [in Ukrainian].
8. Dzendzelivskiy Yo.O. (1993) Henetychna spilnist zakarpatskykh hovoriv z hovoramy pivdenno-zakhidnoho narichchia ta inshymy ukrainskymy dialektamy [The Genetic Commonality of the Transcarpathian Dialects with the Dialects of the Southwestern Dialect and Other Ukrainian Dialects]. *Ukrainski Karpaty: Mater. mizhnar. konf. "Ukrainski Karpaty: etnos, istoriia, kultura"*. Uzhhorod. S. 184–197 [in Ukrainian].
9. Dzendzelivskiy Yo.O. (1958–1993) Lihvistychnyi atlas ukrainskykh narodnykh hovoriv Zakarpatskoi oblasti URSS (Ukrainy): Leksyka [Linguistic Atlas of Ukrainian Folk Dialects of the Transcarpathian Region of the Ukrainian SSR (Ukraine): Vocabulary]. Uzhhorod. Ch. I–III [in Ukrainian].
10. Dzendzelivskiy Yo.O. (1987) Prohrama dlia zbyrannia materialiv do Leksychnoho atlasu ukrainskoi movy [Program for Collecting Materials for the Lexical Atlas of the Ukrainian Language]. 2-he vyd. Kyiv. 300 s. [in Ukrainian].
11. Dzendzelivskiy Yo.O. (1965) Protse zasvoiennia yedynykh literaturnykh norm ukrainskoi movy v usnii praktysi naselennia Zakarpatskoi oblasti URSS [The Process of Assimilation of the Unified Literary Norms of the Ukrainian Language in the Oral Practice of the Population of the Transcarpathian Region of the Ukrainian SSR]. *Zakonomirnosti rozvytku ukrainskoho usnogo literaturnoho movlennia: Zb. statei.* Kyiv. S. 252–281 [in Ukrainian].
12. Dobosh V.I. (1993) Problemy pravopysnoi normalizatsii nazv naselenykh punktiv Zakarpattia [Problems of Spelling Normalization of the Names of Settlements in Transcarpathia]. *Ukrainska mova na Zakarpatti u mynulomu i sohodni: Mater. nauk.-prakt. konf.* Uzhhorod. S. 156–163 [in Ukrainian].
13. Zakarpatskyi dialekt: Bibliohrafichni pokazhchyk (2009) [Transcarpathian Dialect: Bibliographic Index] / ukl.: I.V. Sabadosh, O.F. Myholynets, O.D. Pyskach. Uzhhorod: Hoverla. 136 s. [in Ukrainian].
14. Lyzanets P.M. (1976) Atlas lekscychnykh madiaryzmiv ta yikh vidpovidnykiv v ukrainskykh hovorakh Zakarpatskoi oblasti URSS [Atlas of Lexical Magyarisms and Their Equivalents in the Ukrainian Dialects of the Transcarpathian Region of the Ukrainian SSR]. Uzhhorod. 327 s. [in Ukrainian].
15. Lyzanets P.M. (1997). Pytannia pro vidnovlennia istorychnykh nazv naselenykh punktiv Zakarpattia ta pryntsyipy yikh napysannia [The Question of Restoring the Historical Names of the Settlements of Transcarpathia and the Principles of Their Spelling]. *Materialy naukovykh-praktychnoi konferentsii "Derzhavne rehuliuвання mizhetnichnykh vidnosyn v Zakarpatti"*. Uzhhorod. S. 102–109 [in Ukrainian].
16. Lyzanets P.M. (2008) Ukrainski pivdennokarpatski hovirky Zatyssia Vynohradivskoho raionu Zakarpatskoi oblasti [Ukrainian South Carpathian Dialects of Zatyssia in the Vynogradiv District of the Transcarpathian Region]. Uzhhorod: Karpaty. 440 s. [in Ukrainian].
17. Pankevych I. (1938) Ukrainski hovory Pidkarpatskoi Rusy i sumezhnykh oblastei. Z prylozhenniam 5 dialektolohichnykh map [Ukrainian Dialects of Subcarpathian Rus and Adjacent Regions. With 5 Dialectological Maps]. Ch. I: Zvuchnia i morfolohiia. Praha. 549 s. [in Ukrainian].
18. Sabadosh I.V. (1999) Atlas botanichnoi lekscopy ukrainskoi movy [Atlas of Botanical Vocabulary of the Ukrainian Language]. Uzhhorod. 104 s. [in Ukrainian].
19. Sabadosh I.V. (2014) Istoriia ukrainskoi botanichnoi lekscopy (XIX–pochatok XX st.) [History of Ukrainian Botanical Vocabulary (19th–Early 20th Centuries)]. Uzhhorod. 600 s. [in Ukrainian].
20. Sabadosh I. (2008, 2021) Slovnyk zakarpatskoi hovirky sela Sokyrnytsia Khustskoho raionu [Dictionary of the Transcarpathian Dialect of Sokyrnytsia Village, Khust District]. Uzhhorod: Lira. 480 s.; 2-e vyd., zminene i dop. Uzhhorod. 598 s.
21. Sabadosh I.V. (2015) Ukrainska lekscopy v prostori i chasi [Ukrainian Vocabulary in Space and Time]. Uzhhorod. 688 s. [in Ukrainian].
22. Sabadosh I.V. (2019) Ukrainski nazvy roslyn: Istoriia, etymolohiia. Monohrafiia [Ukrainian Names of Plants: History, Etymology. Monograph]. Uzhhorod. 1032 s. [in Ukrainian].
23. Ukrainski zakarpatski hovirky: Teksty (2004) [Ukrainian Transcarpathian Dialects: Texts] / upor. ta

peredm. O.F. Myholynets, O.D. Pyskach. Uzhhorod: Lira. 400 s. [in Ukrainian].

24. Chuchka P.P. (1993) *Ukrainska mova na Zakarpatti [Ukrainian Language in Transcarpathia]. Ukrainski Karpaty*. Uzhhorod. S. 609–611 [in Ukrainian].

25. Yusyp-Iakymovych Yu.V. (1993) *Onomatopoeiia ukrainskykh hovoriv Karpat: semantychna, fonetychna, slovotvirna struktura ta pokhidnist onomatopiv. Monohrafiia [Onomatopoeics of Ukrainian Dialects of the Carpathians: Semantic, Phonetic, Word-formation Structure and Derivation of Onomatopoeia. Monograph]*. Uzhhorod. 268 s. [in Ukrainian].

ACADEMIC ACHIEVEMENTS OF UZHGOROD DIALECTOLOGICAL SCHOOL

Abstract. The Transcarpathian dialect has long attracted the attention of scholars. The paper mentions the first researchers of this dialect, including M. Luchkay, I. Berezhanyin (Fogorashiy), Yu. Venelin-Hutsa, Yo. Holovatsky, A. Semenovych, L. Chopec, V. Hnatiuk, I. Pankevych and other scholars of the 19th and the 1st half of the 20th century. In their works, they paid attention to some peculiarities of this dialect in phonetics, grammar, and partly vocabulary.

The scientists of the Department of Ukrainian Language of Uzhhorod State (now National) University made a significant contribution to this work, deepening the study of the phonetic and graphic systems of the dialects of individual regions and carrying out lexicological and phraseological studies.

S. Bevzenko and Yo. Dzendzelivsky are the founders of the Uzhhorod dialectological school, which is well known in Ukraine and far beyond its borders.

Studies of Transcarpathian dialects in the field of the lexicon (Yo. Dzendzelivsky, P. Lysanets, I. Sabadosh, I. Filak, O. Myholynets, E. Gotsa, H. Hetsko, H. Shkurko), onomastics (K. Halas, P. Chuchka, M. Syusko, V. Banyoi), phraseology (V. Laver), word formation (V. Nimchuk, O. Pyskach (Broshniak), O. Kharkivska), syntax (V. Dobosh), linguogeography (atlases by Yo. Dzendzelivsky, P. Lysanets, I. Sabadosh), lexicography (M. Hrytsak, I. Sabadosh), etc. have been carried out. Most of M. Hrytsak's dictionary of Transcarpathian dialects, K. Halas's historical and etymological «Dictionary of place names and microplace names of Transcarpathia» and P. Chuchka's dictionary of anthroponyms of Transcarpathia are waiting for publication. The paper also pays attention to other linguists of the Uzhhorod dialectological school who studied other Ukrainian dialects.

Also mentioned are the periodicals of Uzhhorod National University, which publish studies dedicated to the Carpathian and other Ukrainian Carpathian authors, in particular, «Dialectological Collection» (1955), «Scientific Bulletin of Uzhhorod University: Series: Philology» (being issued since 1995), «Contemporary Problems of Linguistics and Literature Studies».

Keywords: Uzhhorod dialectological school, Transcarpathian dialects, vocabulary, onomastics, word-formation, linguistic geography, lexicography.

© Сабадош І., Миголинець О., 2024 р.

Іван Сабадош – доктор філологічних наук, професор кафедри української мови Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; 44sabados@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-2992-8294>

Ivan Sabadosh – Doctor of Philology, Professor of the Ukrainian Language Department, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; 44sabados@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-2992-8294>

Ольга Миголинець – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; olha.myholynets@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-5331-7218>

Olha Myholynets – Candidate of Philology, Associate Professor of the Ukrainian Language Department, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; olha.myholynets@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-5331-7218>